

XAVIER LAMUELA, CONTRA EL CONDÓ, A FAVOR DEL CONDOM

«TV3 té por al valencià»

Treballador del català, de l'aranès i del friülès, Xavier Lamuela acaba de publicar un llibre que recull aspectes d'aquestes tres llengües, que ell anomena «subordinades». Pel què fa al català, Lamuela es preocupa, senzillament, pel fet que el castellà li fa d'«estàndard».

Lluís Bonada

Xavier Lamuela està a punt de convertir-se en el Fabra de la llengua friülesa. El friülès, parlat per mig milió de persones, s'escriu fins ara amb ortografies diferents. La seva literatura, documentada des del segle XIV, ha arribat als nostres dies. Lamuela, professor de llengua de la Universitat Autònoma de Barcelona, ja va formar part de la

Centre
Carles Salvador

**CURSOS PER
CORRESPONDÈNCIA**

1. Llengua i Literatura:

- Curs d'Iniciació.
- Curs d'Iniciació (per a castellanoparlants).
- Curs Bàsic.
- Curs Progressiu de Llengua.
- Curs de Professorat.

2. País Valencià:

- Geografia i Història del País Valencià.

Matrícula oberta tot l'any, tret del mes d'agost. Per a més informació, adreceu-vos al **Centre Carles Salvador** Moratín, 15, 6a. 46002-València

acuاريو
espai de salut

«La vida és estimar: nàixer, créixer, reproduir-se i morir».

NAIXEMENT SENSE VIOLÈNCIA

Un espai convivencial on ser protagonistes absoluts del vostre part.
Llevadores, metges, pediatres i pedagogs al vostre servei.

«El dolor comença on acaba el plaer».

C/ Pintor López, 4. - Tel. 331 02 03
46003 VALÈNCIA

C/ Temple de Sant Elm, 15 baix - Tel. (96) 578 59 68
30700 DÈNIA

comissió encarregada de redactar les normes ortogràfiques de l'aranès. D'ací a unes setmanes apareixerà a Udin, la capital del Friül, l'edició de la normativa elaborada per Lamuela. Això de banda, Lamuela publica als Quaderns Crema de Barcelona un llibre que anomena subordinades el català, l'occità i el friülès.

—*Abans de parlar dels teus treballs, m'agradaria saber per què et dediques a l'estudi, tant lingüístic com sociolingüístic, del català, tenint en compte que et dius Lamuela i que, per exemple, dediques el llibre dels Quaderns Crema «a mis padres i a mi hermana».*

—Molts lingüistes són gent que viuen i pateixen de situacions de contactes de llengua i s'hi dediquen per resoldre qüestions personals; la meua llengua materna és castellana, però el meu pare, tot i ser immigrant, parla català. És una família molt integrada en la societat catalana. Catalanitzar-me, en el meu cas, és, senzillament, l'adaptació al medi que m'envolta. Això comporta un interès inicial pel català i em porta a estudiar-lo pel meu compte. Una manera de fer llengua que sortia dels models escolars. El fet em crea una sensibilitat pels problemes lingüístics i pels sociolingüístics.

—*El terme «llengua subordinada» que apareix en el títol del teu llibre per anomenar el català, entre altres, és molt escaient i, al meu entendre, defineix molt bé la situació del català.*

—No sóc pas el primer a fer servir aquesta paraula. Aracil ja ho fa. Llengua subordinada vol dir que n'hi ha una altra de dominant que la sotmet a una situació que Aracil ha definit d'interposició i d'instrucció. La interposició vol dir que entra en la concepció del món perquè està entre la subordinada i les altres llengües. La intrusió és la presència, en l'ús, de la llengua dominant entre parlants de la subordinada. Jo vaig sentir a Mallorca un conjunt folklòric que cantava cançons mallorquines, però també de La Trinca, i les de La Trinca les cantava en la versió castellana que n'ha fet el conjunt. La llengua dominant fa el paper de llengua estàndard respecte de la subordinada. Així, els gal·licismes o anglicismes ens arriben espanyolitzats. Diem «condó» perquè l'adaptem del castellà, quan el «condom» original amb la ema final ja és prou català i no cal variar-lo. És el mateix cas de dir Colón per Colom.

—*I per acabar-ho d'adobar, d'ençà que els anuncis parlen en català, més d'una vegada ens volen fer empassar la pronunciació d'una marca en caste-*

llà, encara que la gent la pronuncii bé, com és el cas del que fan ara de la Coca-Cola.

—Perquè el producte és una realitat que només té un nom, i el nom és l'espanyol. La llengua que designa la realitat és la llengua dominant, la llengua que marca la referència en el contacte amb el món.

—*Ara que hi ha més mitjans de comunicació en català, ¿no creus que, encara que a vegades es faci servir un català que sembla correcte, en general el que es fa és traduir literalment del castellà al català tots els tòpics de llenguatge periodístic, en comptes de crear un llenguatge periodístic propi?*

—En efecte, hi ha una irrupció del calc en els mitjans de comunicació, deixant a part els casos en què, a més, la traducció es fa malament, com dir «llum verda» per «llum verd». Un exemple és el de traduir «lago» amb «llac», en comptes d'utilitzar el genuí «estany», i llavors llegeixes, fins i tot a l'Avui, el llac de Banyoles, que no és que sigui incorrecte des del punt de vista normatiu, però, clar, els catalans sempre han parlat d'estanys i no de llacs. Un periodista que, no parlem ara dels articulistes, s'ha preocupat per trobar expressions que no siguin traduccions del castellà, ha estat en Puyal, amb les retransmissions dels partits de futbol. Les llengües donen una visió de la realitat i, per llegir les mateixes coses, no val la pena fer-ho en una altra llengua. Llavors, la llengua es torna supèrflua.

Caldria una línia d'acció per evitar el calc. Es tractaria de generar una producció autònoma i original, i això vol dir més inventar que no pas copiar. Em sembla més greu el fenomen del calc que no pas els castellanismes històrics arrelats a la llengua. Brètol no vol dir el mateix que gamberro. És millor utilitzar les dues paraules, però no com a sinònims. L'Avui ja ha acceptat gamberro, però llavors comet l'error de barrejar, en una mateixa informació, les dues paraules, amb el mateix sentit. Si jo insulto algú, m'agradaria poder-li dir les dues coses, perquè llavors seran dos insults i no un. El mot atur calca el castellà. Era una paraula que no existia i que es va formular per dir desocupació. Una agència de notícies catalana que no es limités a traduir els textos del castellà seria fonamental. No podem esperar que un periodista, que tradueix a preu fet, encara que estigui capacitat, dediqui temps a crear la versió catalana. Un diari català, una emissora catalana, ha de ser l'extrem visible d'un sistema informatiu català.

—Un cas aberrant de calc és l'eslògan d'uns grans magatzems «El millor de la moda» —traducció de «Lo mejor de la moda»—, que en català vol dir que algú és el millor de la moda, encara que la normativa pugui dir que l'article «el» pot traduir el neutre castellà «lo».

—D'exemples com aquests, els que vulguis.

—Des de la teva situació de sociolingüista, ¿com veus l'evolució del català aquests darrers anys de canvis polítics tan importants?

—En la planificació social, l'evolució és negativa, perquè es parteix d'una situació de fragmentació política que provoca una fragmentació lingüística. No té per què fer-ho, però ho fa. S'han creat polítiques lingüístiques diferents, i això és un fet negatiu. A Catalunya sembla que es va per bon camí, però amb una contradicció bàsica. A Catalunya hi ha una certa unanimitat política d'actitud respecte a la llengua, gràcies a l'estabilització de la immigració. Ara bé, la contradicció està en el fet que tot això es mou a uns nivells culturals, bàsicament en l'ensenyament i els mitjans de comunicació. Però no hi ha indicis que això pugui arrelar en els mecanismes de l'activitat social.

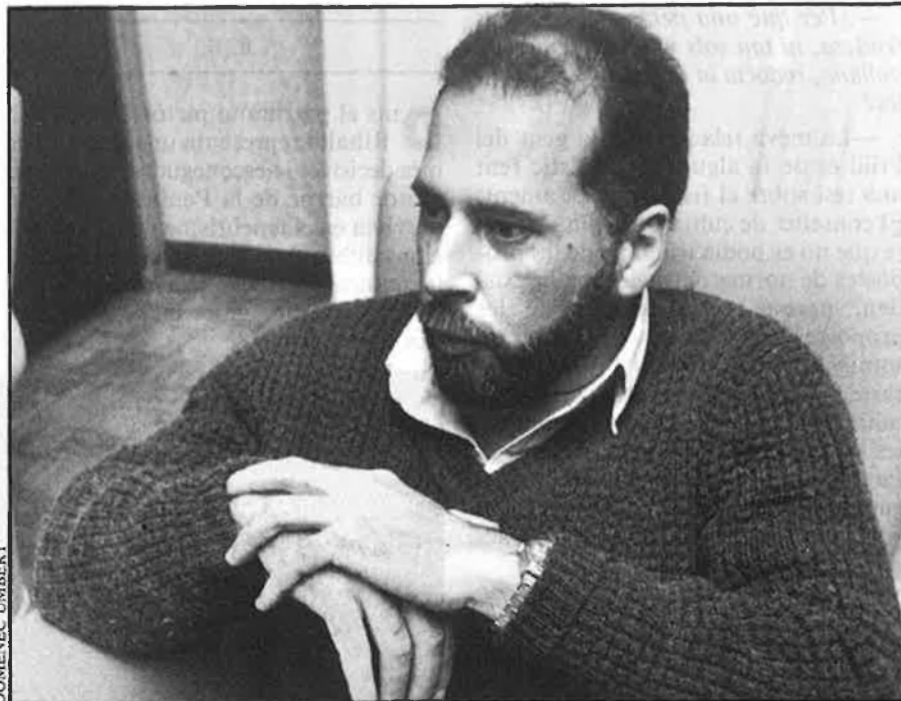
El funcionament de l'activitat econòmica, empresarial, és en espanyol. Si ve una altra onada immigratòria serà fatal, perquè es trobarà amb una societat que funciona en espanyol i no els caldrà fer l'esforç d'integrar-se, perquè el medi que els envoltarà serà espanyol. Al País Valencià, hi ha motius seriosos per pensar que hi ha una política de liquidació de la llengua, amb les sentències o l'ai al cor constant sobre la normativa, tot i que s'hagi pogut produir un moviment d'adhesió simbòlica a la llengua. El principi *blavero* és el de la dona de Salomó, que accepta que matin la criatura abans de reconèixer que no és seva.

—Darrerament, s'ha plantejat de forma molt insistent un debat sobre el català que cal fer servir en els mitjans de comunicació, tot això de la llengua estàndard, polèmica que jo a vegades no entenc, perquè, com han demostrat molts escriptors i periodistes, no cal sortir massa de la normativa per construir un català planer i, sobretot, es pot escriure en un català planer sense que hagi de perdre el temps en debats públics, si no és que et compensen econòmicament o laboralment.

—Les guerres ortogràfiques són un símptoma de subordinació lingüística. El plantejament polèmic d'aquestes coses és fora de lloc. Suggerix afanys de

comissariat lingüístic. Els de Verinosa llengua pateixen un conflicte edípic: volen matar l'Aramon i casar-se amb la normativa. A França ningú no s'escandalitza ni lluita contra la normativa perquè la gent, contra el que diu la normativa, quan parla, no fa la doble negació. És normal que en determinats registres calgui saltar-se la normativa. Ara circula una novel·la, *Vuit dies de juny*, que sembla que és escrita tal com es parla, bé, tal com parlen alguns, per-

—Els de Verinosa llengua tenen ara un mitjà, el Diari de Barcelona, que ha assumit les seves propostes. El diari ha fet bandera de les seves «reivindicacions» —total, mitja dotzena de paraules i propostes sintàctiques— perquè creien que era una bandera que arrossegaria al darrere molts simpatitzants. ¿No creus, però, que imposar, per exemple, una paraula com «barco» i condemnar a l'infern dels dolents «vaixell» els ha perjudicat, perquè ha pro-

DOMÈNEC UMBERT

«El principi 'blavero' és el de la dona de Salomó, que accepta que matin la criatura abans de reconèixer que no és seva».

què no tothom parla igual. Ara, no ho oblidem, hi ha molta gent que parla amb un grau de correcció molt alt i molta gent, encara que no ha anat a escola, parla amb pocs castellanismes. Doncs els autors d'aquesta novel·la fan una opció literària ben legítima. Poder-ho assumir seria un símptoma de salut lingüística. En matèria de lèxic sí que s'imposa l'ús de determinades paraules, com *gamberro* i *cuidar*, que no queda més remei que utilitzar-les, i l'Institut les hauria de beneir. El problema és que l'Institut no ho beneeix i la gent va llavors a buscar consells en altres, com el Coromines, que no és cap diccionari normatiu. Coromines, com a lingüista, pot fer les propostes que vulgui, i se l'ha de tenir en compte, però no s'han de prendre com a dogmes.

—¿Feia falta tanta guerra i tanta crispació per unes quantes paraules?

—Justament, no. Els de Verinosa llengua han badat perquè s'han dedicat a ficar el dit a l'ull a una sèrie de potencials aliats.

vocat el refús de tots aquells que han assumit la paraula «vaixell»?

—És evident que la gent amb més lleialtat lingüística, que ha fet més esforços, se senten estafats davant d'aquestes coses. És com si els tractessin de rucs per haver fet un esforç que no calia haver fet. A part d'aquesta qüestió de les sensibilitats ofeses, n'hi ha una altra de greu i és la de dir que els puristes són carques. És una qüestió d'estratègia. Tan absurd és que t'obliguin a fer la doble negació quan parles, com que t'obliguin a fer marxa enrere quan ja has assumit, si més no en el català escrit, la paraula «vaixell» i ara, no se sap per quins sets sous, et diuen que això no calia.

S'ha de donar seguretat a l'usuari. Hi ha tribus de correctors, i això produeix molta confusió. Si tots els lingüistes ens dediquéssim a fer articles combatius, fora de l'àmbit científic, per combatre les paraules que no ens semblen bé i a demostrar, per exemple, que «cap de setmana» és un error, ja

Descobrir el barroc

La Llotja de València, i més avant el Prado madrileny, albergarà la millor exposició fins ara realitzada sobre Ribalta i la pintura valenciana del XVII. L'obra d'un gran i quasi desconegut pintor, convenientment identificada, restaurada i neta, s'ho mereix.

E. S.

Dins el patrimoni pictòric valencià, Ribalta representa una de les fites més decisives i desconegudes. El primer pintor barroc de la Península Ibèrica pervivia en el tenebrisme de les atribucions dubtoses, els intrigants anònims, la manca d'estudis i la dispersió de l'obra coneguda entre museus i esglésies de tot arreu.

criteri museològic, buscant, simplement, mostrar els objectes, no emmagatzemar-los. És a dir, amb respecte a les obres, amb un recorregut didàctic, amb atenció a la seguretat, etc. Quant a les obres que hem demanat, han estat cedides totes, sense cap problema».

Per a Fernando Benito, l'exposició i el catàleg recuperaran tot un capítol, i ben important, de l'art valencià. «La gent no coneix bona part de l'obra de Ribalta i calia mostrar-la. Hi ha hagut

podríem plegar. No és oportú dubtar de la bondat de les paraules que la normativa ja ha acceptat. Hi ha molt estiracagallonisme professional. El que sí que és un mèrit dels de *Verinosa llengua* és el de denunciar que el català no pateix solament la intrusió del castellà, sinó també de l'escaient, del «quel·com». Fer notar això, és un mèrit que se'ls ha d'atribuir. Ja ho sabíem, i alguns escriptors ja ho havien formulat, però ells han ajudat a difondre-ho.

—¿Per què una persona que no és friülès, ni tan sols viu a la península italiana, redacta la normativa del friülès?

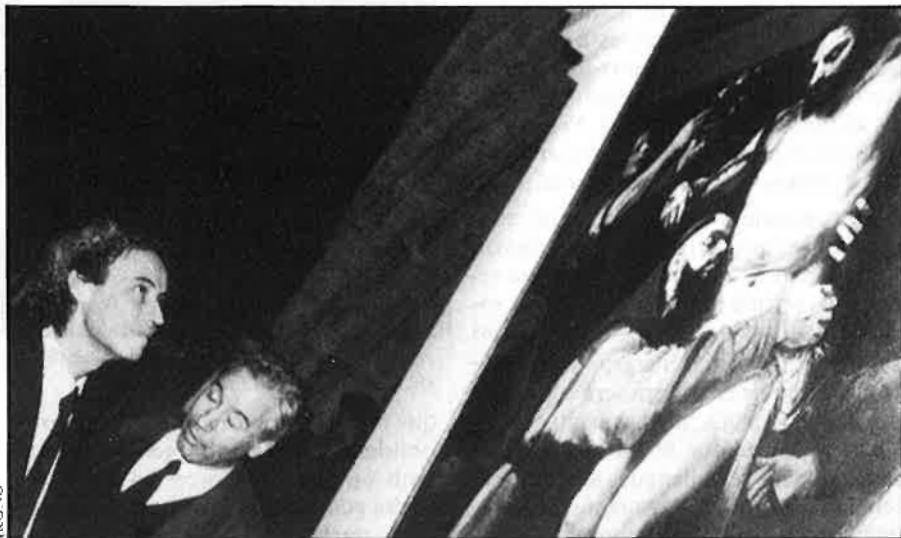
—La meua relació amb la gent del Friül és de fa alguns anys. Estic fent una tesi sobre el friülès, precisament. El conseller de cultura d'Udin va veure que no es podia triar cap de les propostes de normativització que ja existien, perquè els defensors de les propostes perdedores no s'hi haurien sotmès. Llavors, la comissió em va encarregar que les fes jo, després de consultar els altres. He hagut de recollir totes les suggerències i sistematitzar-les. La tria no podrà acontentar del tot ningú, perquè no podia ser parcial. Cal veure si la gent estarà disposada a acceptar les meves propostes.

—¿Els aranesos han acceptat la normativa elaborada per la Generalitat i que tu vas ajudar a redactar?

—La gent del carrer sí, però encara hi ha alguna resistència en alguns sectors que es neguen a acceptar que l'aranès és occità. Hi ha un blaverisme aranès, que s'oposa a l'Institut d'Estudis Occitans i que són secessionistes respecte del gascó de França. La gent del carrer accepta una autoritat, l'ensenyament de l'aranès s'oficialitza i el problema s'esvaeix.

—¿Quina opinió tens del català que escoltem per televisió?

—Només miro TV3 i he de dir que, en general, no em fan mal les orelles, potser perquè quan l'escolto em fixo més en el que diuen i no com ho diuen. Ho sento, però tinc un punt de vista molt poc professional. De tant en tant, sento algun disbarat i m'exclamo, és veritat. El que critico de TV3 és el llenguatge massa uniforme i descolorit dels telefilms i la poca presència de varietats dialectals. Si hi ha una sèrie valenciana, no sé per què no la poden passar en valencià. La por al valencià per part de TV3 és una mostra de subordinació. Defensar el valencià a TV3 no pressuposa cap condicionant polític. La ideologia no és en el camp dels qui defensem el valencià, sinó dels qui barren el pas al valencià. □

Un capítol ben important de l'art valencià, recuperat a partir d'aquesta exposició.

Per aclarir aquest fosc panorama, la Diputació de València ha organitzat una gran exposició, «Ribalta i la pintura del XVII», amb vuitanta-sis peces —vint de les quals són inèdites— després d'una profunda tasca de restauració i neteja. Una exposició que s'inaugurava el 30 d'octubre a la Llotja. Ribalta i la seua influència en la pintura valenciana, gràcies a l'exposició i el consegüent catàleg —el primer complet sobre el pintor—, passarà a ocupar el lloc que mereix dins un patrimoni sempre a mitjan reconstruir.

El comissari de l'exposició, Fernando Benito, un dels millors especialistes en l'art dels segles XVI-XVII, ens en comenta alguns aspectes: «El muntatge no ha estat difícil perquè tot estava molt calculat, durant molt de temps. Hem preferit un disseny senzill amb

sorpreses, obres atribuïbles, considerades fins ara anònimes, etc. S'ha aclarit una mica més l'evolució pictòrica. Ribalta canvià l'estil de la pintura valenciana. La duqué del manierisme al barroc».

Al fons de la Llotja apreciem, remuntat i a l'alçària justa, el famós i dispers retaule de Porta Coeli, amb el sant Bru a la dreta, calmat i silencios. Magnífic. Ara, quan un Zurbarán «descobert» pels novaiorquesos desperta entusiasmes eròtics i aglomeracions extasiades de crítica i públic, no estarà de més que els valencians coneguen l'obra d'un pintor que no li anava molt darrere ni en el delicat tractament dels draps frarescs ni en la sensualitat amb què retratà la deixadesa mística. Descobrir el barroc, amb pinzells com aquest, sempre s'ho val. □